

4. Космеда Т.А. Лінгвофілософська категорія оцінки в системі поглядів Д.М.Овсянико-Куликовського // Вісник Харківського університету. Спадщина Д.М.Овсянико-Куликовського та сучасна філологія. – Харків: Око, 1998. – № 411. – С.267-273.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: Навч. Посібник. – К.: Вища школа, 1998. – 479 с.
6. Петренко В.Ф. Основы психосемантики: Учебное пособие. – М.: МГУ, 1997. – 400 с.
7. Петренко В.Ф. Психосемантика сознания. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 207 с.
8. Прадід Ю.Ф. Фразеологічна ідеографія: Проблематика досліджень. – К.; Сімферополь, 1997. – 252 с.
9. Прадід Ю.Ф., Грозян Н.Ф. Актуальные теоретические проблемы фразеологической идеографии // Ономастика і апелятиви: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 1998. – Вип. 4. – С. 102-105.
10. Психологічний словник / За ред. В.І. Войтка. – К.: Вища школа, 1982. – 215 с.
11. Психологія: Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., исправл. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
12. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. – К.: Наукова думка, 1998. – 236 с.
13. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
14. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наукова думка, 2000. – 662 с.
15. Тараненко А.А. Языковая семантика в ее динамических аспектах: Основные семантические процессы. – К.: Наукова думка, 1989. – 256 с.
16. Тараненко О.О. Відображення суспільного сприйняття світу в семантиці мови // Мова і культура. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 91-137.
17. Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г., Українська фразеологія. – Харків: Основа, 1990. – 197 с.
18. Эмирова А.М. Русская фразеология в коммуникативном аспекте. – Ташкент: ФАН, 1988. – 91 с.

Поступила 02.03.2004 г.

СТИЛІСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПАРОНІМІВ У МОВІ ПОЕЗІЇ

М. С. Ковальчук, Н. В. Левун

В статье анализируются стилистические функции паронимических конструкций в поэзии шестидесятников. Определена роль паронимов и паронимасов в создании эпитетов, гипербол, сравнений, метафор, описаны явления семантического переключения, усиления смыслового и звукового впечатления.

Ключевые слова: стилистика, поэтическая речь, паронимы, паронимазия

У статті аналізуються стилістичні функції паронімічних конструкцій у поезії шістдесятників. Визначено роль паронімів та паронимасів у створенні епітетів, гіпербол, порівнянь, метафор, виявлено явища семантичного переключення, посилення смислового і звукового враження.

Ключові слова: стилістика, поетичне мовлення, пароніми, паронимаси

The article deals with the analysis of stylistic functions of paronymic constructions in the poetry of men of the sixties. The role of paronyms and paronimasia in creation of epithets, hyperbols, comparisons and metaphors was determined. Phenomena of semantic change-over, strengthening of notional and sound impression was described.

Key words: stylistics, poetic speech, paronyms, paronimasia

Українська літературна мова багата різноманітністю стилістичних засобів, які надають їй виразності, гнучкості і соковитості. Чільне місце серед стилістичних засобів посідають пароніми – слова, схожі звучанням. Широко використовується в художній літературі також прийом паронимазії, тобто спеціальне зближення далеких за походженням і значенням, але схожих за звучанням слів для створення певного стилістичного ефекту.

Дослідження паронімічних конструкцій є **актуальним** для сучасної мовознавчої і літературознавчої науки, оскільки останнім часом різко зростає їх популярність як стилістичних засобів увиразнення мови, а отже, збільшилася й частота їх вживання. Крім того, для деяких українських авторів використання паронімів та паронімічних конструкцій стало невід'ємною рисою їх творчості, виразником індивідуального стилю. Особливо виразним є прийом паронімічної атракції в поетичному мовленні письменників-шістдесятників, зокрема Л. Костенко (Л.К.), Б. Олійника (Б.О.), І. Драча (І.Д.), М. Вінграновського (М.В.), В. Коротича (В.К.) та інших. З іменами цих поетів пов'язується використання паронімів у структурі метафор, порівнянь, синонімізація та антонімізація близькозвучних слів: “серпанок серпня” (І. Драч), “груди грудня” (М. Вінграновський), “між провулків, віражів і вітражів” (Б. Олійник). Ця риса поетичного мовлення притаманна не лише названим авторам з материкової України, а й представникам нью-йоркського угруповання, про що читаємо у В.М. Русанівського: “Між поетами-шістдесятниками і нью-йоркською

групою відбувався постійний творчий зв'язок. Він *особливо помітний у використанні паронімів* (виділено нами. – М.К., Н.Л.), а також у зверненні до фольклорних символів” [5, с. 374].

Серйозне дослідження паронімічних та парономастичних явищ, і паронімічних конструкцій зокрема, розпочалося тільки у 60-х роках ХХ століття. У зв'язку з цим “питання про паронімічні явища лишається на сьогоднішній момент одним із найбільш дискутованих та недостатньо розроблених” [1, с. 7]. Як відомо, пароніми – пари, рідше групи слів, які внаслідок звукової подібності, а іноді й часткового збігу морфологічного складу, можуть використовуватися в мовленні з певними семантично-стилістичними настановами. У ролі паронімів можуть також виступати фразеологічні одиниці та синтаксичні конструкції. Цікаво, що, на думку А.П. Критенка, “всі слова нашої мови паронімічні з того погляду, що кожне слово за своїм звучанням більш-менш близьке до іншого слова...” [4, с. 59]. Відповідно, паронімія – це “явище часткової звукової подібності слів (паронімів) при їх семантичній розбіжності (повній чи частковій)” [7, с. 121]. У нашій роботі терміном “паронімічна конструкція” ми позначаємо всі варіанти сполучень слів, що базуються на основі семантико-фонетичних та семантико-морфологічних зв'язків (серед них і сполуки слів, названі деякими вченими “парами атрактантів”). Це стосується конструкцій як паронімічної, так і парономастичної природи.

У творах поетів-шістдесятників паронімічні конструкції займають чільне місце в арсеналі художніх тропів, оскільки при їх творенні слова набувають особливого, поглибленого змісту, відкриваючи читачеві (слухачеві) не виявлені до того структурно-семантичні грані, наприклад: *той розум не шляхетний, а шляхетський* (Л.К.); *той клавесин і плакав, і плекав / чужу печаль* (Л.К.); *світити людині на цілі світи* (І.Д.). Крім того, надзвичайно важливим є той факт, що паронімічні конструкції реалізують епідигматичні або дериваційні потенції літературної мови, “оскільки кожне слово перебуває в дериваційних відношеннях з іншими словами по лінії фонетичних зближень” [6, с. 19]. Яскравим підтвердженням цього можуть служити випадки, коли один з компонентів паронімічної конструкції є неологізмом: *така вона стомлена, анемічна, / гіпотаміо-гіпотонічна* (Л.К.); *он Димер – все димарики й домарики* (Л.К.); *на кричаний крик мій – мовчазне мочання* (І.Д.). Паронімічні конструкції можуть формуватися на базі членів словосполучення, речення і навіть двох речень. Велике значення для виникнення паронімічного ефекту і формування паронімічних конструкцій має їх розташування у поетичній строфі. Так, Н.Л. Дашенко зауважує: “Співзвучні слова, розташовані на певних долях строфи, утворюють стилістичні фігури, що виявляються універсальними як для фонічних, так і для лексико-семантичних строфічних засобів звукової організації віршів” [3, с. 15].

Залежно від розташування членів паронімічних конструкцій у строфі можна виділити такі їх групи: 1) кільце: *нещадні будуть і нащадки* (І.Д.); *народе вільний, аж тепер ти від* (Л.К.); 2) стик: *із вір'ю вернулись квіти, / розквітли в небі ластівки* (І.Д.); *етрусська пристань, лінія долини. / Долини до мене здаючи* (Л.К.); 3) скріп: *на Теодора начертаного / було начертано мені; на нас лежить тавро тієї зради, / якою нас вже зраджено віки* (Л.К.) – слід вказати, що цей тип у поезії шістдесятників зустрічається рідко; 4) кінцівка: *хрумтить мій смуток, / цукриться мій смак* (І.Д.); *ти йому шанувальничко, / він тобі шанувальничко; нема життя в такому животинні* (Л.К.); *мов бронзові колони, / його руки / востають важко в куполи колон; атоми й гени / ловлять генії* (Б.О.); *барикади – цегли проти бездомності, / барикади – поезії проти бездумності* (Л.К.). На відміну від попереднього, цей тип паронімічної конструкції є досить поширеним у мові поетичних творів досліджуваних нами авторів.

Зазначимо також, що художні тропи, створені на основі паронімічних конструкцій, вирізняються поглибленою образністю. Н.Л. Дашенко вважає: “Це пов'язано з накладанням звукової подібності на вихідне лексичне та образне значення компонентів тропів, внаслідок чого ускладнюються та оновлюються їх семантичні зв'язки” [3, с. 4]. Поети застосовують паронімічні конструкції для створення промовистих епітетів: *жага жагуча, біла білизна* (І.Д.), *журавлина жура, зелене зло, мерзлякуватий ляк* (Б.О.), *скорчені корчі, чесний часник* (Л.К.) та ін. Помічено також, що паронімічні конструкції підсилюють емоційне насаження гіперболи: *на кричаний крик мій – мовчазне мовчання; я сто століть затято колінку* (І.Д.); *люди мої, рідна моя рідність* (Л.К.) тощо. Це ж стосується і порівнянь: *жінки родили, як Родени* (Л.К.); *падали безсило воли, як валуни* (Б.О.); *згорає слово, як сльоза* (І.Д.). За допомогою паронімічних конструкцій може поглиблюватися семантика поетичних метафор: *той клавесин і плакав, і плекав / чужу печаль* (Л.К.); *Ім доля маслом губи змастила* (І.Д.); *пам'ять лише течію її вгадує, згадує* (Б.О.).

Одна із стилістичних функцій паронімів у поезії шістдесятників – семантичне переключення. Звукова близькість значеннєво відмінних слів дає можливість розширити політ думки, змалювати яскравішу картину, насичену образами. Паронімія забезпечує, крім того, музичність фрази:

У графа профіль – як у грифа,
А я бродячий менестрель...
Ах, заспокойтесь, нащо ці баталії?
Ця ваша злість безсила і нудна,
Отак би взяти за тоненьку талію
І поцілунком випити до дна (Л.К.).

Великого ефекту досягають автори, вміщуючи паронімічні слова не у римованих позиціях, а в середині рядка для створення смислового і звукового враження:

Мати сіяла сон під моїм під вікном,
А вродив соняшник.
І тепер: хоч бур'ян, хоч бур'ян, хоч туман,

А мені сонячно (Б.О.).

Оригінальні паронимастичні фігури створює Ліна Костенко, використовуючи українські та іншомовні (латинські) слова, записані українською абеткою:

Тривога душу розпинає: *А море, мамо,*
а що, як любиш не мене? *а море, мамо,* теж не минає?
Я по-латині: *аморе, амо!* *А море, мамо, аморе, амо,*
Невже від цього рятунку немає? *аморе, амо!*

Близькі звучанням слова можуть використовуватися в поетичній мові для нагнітання враження: *Як-40* у моє *сорокаліття* / Мене везе на білому плечі... Чому цей день під вічним словом / *Як?* / *Як-40...* / *Я* в *Яку-40*, і мені вже *сорок* (В.К.).

Пароніми служать поетам також матеріалом для створення каламбурів, які дають можливість звернути увагу на звукову форму слова, на такі семантичні зв'язки між словами, які до того лишалися непоміченими: *Я порушила всі табу.* / *Нарвані квіти мої у Нірвані.* / *Пасеться обов'язків цілий табун,* / *а я цілую тебе у вігвам* (Л.К.); *скелі голі, як Голяфи* (Л.К.); "Проблеми корозії" – бесіда академіка та ще про: *акції, нації, ескалацію, дезінформацію, інсценізацію класичних творів* (Б.О.).

Висновки. Як бачимо, вживання паронімічних конструкцій сприяє поглибленню семантики тексту, надає йому опуклості, рельєфності, а кожен з компонентів паронімічної конструкції набуває при цьому вагомості, стає неповторним. У такий спосіб досягається індивідуальність стилю письменника та емоційно-семантичне навантаження написаного ним тексту. Отже, цілком закономірним є висновок дослідників про те, що паронімічні конструкції "спричинилися до виникнення та актуалізації звуко-смислових асоціацій на фонетичному, лексико-семантичному, структурно-граматичному рівнях та в образній структурі тропів" [3, с. 7]. Цим самим автор впливає на духовний та інтелектуальний світ реципієнта, що, по суті, є чи не найважливішою метою будь-якого письменника.

Література:

1. Воронюк О.В. Паронімічна атракція в заголовках текстів англосовітської масової комунікації: Автореф. дис... канд... – Одеса, 1998.
2. Гром'як Р.Т. Літературознавчий словник-довідник. – К.: Академія, 1997.
3. Дашенко Н.Л. Паронімічна атракція в українській поезії 60-80 рр. ХХ ст.: Автореф. дис... канд... – К., 1996.
4. Критенко А.П. Паронімія в українській мові // Мовознавство. – 1968. – №3.
5. Русанівський В.М. Історія української літературної мови. – К.: АРТЕК, 2001.
6. Садовська Л.О. Про паронімічну форму *Білий біль* у мові сучасної поезії // Стилістика української мови: Збірник наукових праць. – К.: КДПІ, 1996.
7. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови. – Запоріжжя, 2002.

Поступила 19.02.2004 г.

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ МІКРОСИСТЕМИ В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

І. Є. Колеснікова

В статье исследуются фрагменты фразеологических микросистем «безделье» и «трудолюбие» в границах тематической группы «Черты на обозначение отношения к делу».

Ключевые слова: фразеологическая единица, черта характера человека, безделье, трудолюбие, фразеологическая микросистема, синонимический ряд, синонимическая группа

В статті досліджуються фрагменти фразеологічних микросистем „ледарство” і „працелюбність” в межах тематичної групи „Риси на позначення відношення до справи”.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, риси характеру людини, ледарство, працелюбність, фразеологічна микросистема, синонімічний ряд, синонімічна група

In this article fragment of phraseological microsystems laziness and industrialness are dealt within thematic group “Characteristic for defining and attitude towards labor”.

Key words: phraseological icon, teachers of character, laziness, industrialness, phraseological microsystems, synonymic words rule, synonymic thoughts

Інтенсивний розвиток фразеології як окремого розділу мовознавства дозволив вийти науці на новий науково-пізнавальний рівень. Мовознавці враховують результати таких наукових дисциплін, як філософія, психологія, логіка, соціологія для ідеографічного опису фразеологічного складу мови, збагачуючи,